

УДК 070(477.87):811.161.2'276

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2025.4.26>

Василь ШАРКАНЬ

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
vasyl.sharkan@uzhnu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-9162-5756

ЖУРНАЛ «ПЛАСТУН» ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ В ПІДКАРПАТСЬКІЙ РУСІ

У статті на основі контент-аналізу часопису «Пластун» (1923–1935) досліджено еволюцію цього видання як чинника формування мовної свідомості пластової молоді в Підкарпатській Русі. Методологічною основою розвідки слугує типологія П. Селігея, який виділив початковий, середній і високий рівні мовної свідомості.

З'ясовано, що в перші роки у виданні переважав прагматичний підхід (початковий і середній рівні мовної свідомості), за якого головною вимогою була комунікативна доступність, зрозумілість текстів для молоді. Однак програмові публікації С. Черкасенка вже тоді закладали підґрунтя для переходу до вищих рівнів свідомості, пропонуючи сприйняття мови як чинника, необхідного для формування національно зрілої особистості. На межі 20-х – 30-х рр. ХХ ст. у виданні зафіксовано виразне посилення народовецьких настанов і заклики до націоналізації пластового руху. Поява перших текстів, надрукованих фонетичним правописом (дописи В. Йосипчука, М. Вайди й ін.), за умов офіційного збереження етимологічної системи свідчила про свідому переорієнтацію молоді на загальноукраїнський культурний простір. Останній етап видання часопису позначений утвердженням високого, мовоцентричного рівня свідомості. Повний перехід на фонетичний правопис, публікації щодо культури мовлення й акцент на «рідномовних обов'язках» пластуна утверджували статус української мови як найвищої національної цінності. Публікації щодо плекання чистоти мови засвідчили формування зрілої позиції: почуття патріотизму поєднувалося з особистою відповідальністю за долю рідного слова.

Зауважено, що часопис виступав виразником групової мовної свідомості й одночасно був чинником її підвищення. Еволюція видання відобразила зміну від утилітарного погляду на мову до усвідомлення її як інструменту націєтворення, що сприяло утвердженню української ідентичності в краї.

Ключові слова: українська мова, преса Закарпаття, часопис «Пластун», мовна свідомість, Підкарпатська Русь.

Vasyl Sharkan. THE MAGAZINE “PLASTUN” AS A FACTOR IN THE FORMATION OF LANGUAGE AWARENESS AMONG YOUTH IN THE SUBCARPATHIAN RUS

Based on a content analysis of the magazine “Plastun” (1923–1935), the article examines the evolution of this publication as a factor in forming the language awareness of Plast youth in Subcarpathian Rus. The methodological basis of the study is P. Selihei's typology, which distinguishes initial, middle, and high levels of language awareness.

It was found that during the initial stage, the publication was dominated by a pragmatic approach (at the initial and middle levels of language awareness), with the primary requirements being communicative accessibility and the clarity of texts for young people. However, even then, the programmatic publications of S. Cherkasenko laid the foundation for a transition to higher levels of awareness by proposing a view of language as a factor in the formation of a nationally mature personality. At the turn of the 1920s and 1930s, the publication recorded a distinct strengthening of Narodovitsi orientations and calls for the nationalization of the Plast movement. The appearance of the first texts printed in phonetic orthography (contributions by V. Yosypchuk, M. Vaida, etc.), despite the official retention of the etymological system, signaled a conscious reorientation of the youth toward the pan-Ukrainian cultural space. The final stage of the magazine's publication was marked by a high level of linguistic awareness. The complete transition to phonetic orthography, publications regarding the culture of speech, and an emphasis on the “native-language duties” of a scout (plastun) reinforced the status of the Ukrainian language as the supreme national value. Materials focused on nurturing the purity of the language evidenced the formation of a mature position: a sense of patriotism combined with personal responsibility for the fate of the native word.

It is noted that the magazine served as an expression of group language awareness while simultaneously contributing to its elevation. The evolution of the publication reflected a shift from a utilitarian view of language to its recognition as a nation-building instrument, contributing to the affirmation of Ukrainian identity in the region.

Key words: Ukrainian language, Transcarpathian press, magazine “Plastun”, linguistic awareness, Subcarpathian Rus.

Постановка проблеми. На Закарпатті в період між двома світовими війнами велися дискусії щодо етномовної належності місцевого населення, статусу й норм літературної мови в краї. У цьому контексті преса, зокрема й молодіжна, була інструментом

формування світоглядних орієнтирів молодого покоління. Одним із найбільш репрезентативних джерел для вивчення цих процесів є часопис «Пластун» (1923–1935), у якому відображено ідейну трансформацію скаутського руху в Підкарпатській Русі й

еволюцію мовних поглядів його учасників. Видання пройшло шлях від початкової українсько-чесько-угорської тримовності (у перші роки виходило під назвою «Пластун-Junák-Cserkész») й етимологічного правопису (для української частини) до утвердження української мови й фонетичного принципу письма. Така динаміка дозволяє простежити трансформацію мовної свідомості пласту-нів – від епізодичної уваги до мовних питань на початковому етапі до сприйняття рідної мови як найвищої національної цінності й інструменту націєтворення в пізніший період діяльності журналу.

П. Селігей визначив мовну свідомість як небайдуже ставлення до мови, як форму свідомості, що «охоплює погляди, уявлення, почуття, оцінки й настанови щодо мови та мовної дійсності» [16, с. 15]. За кількістю охоплених мовців учений виокремив індивідуальну й групову (суспільну) мовну свідомість, а також виділив чотири основні блоки її елементів – мовні знання, почуття, оцінки й настанови [16, с. 15]. Дослідник запропонував типологію рівнів розвиненості мовної свідомості на основі аксіологічного критерію – сприйняття мови як цінності. Нульовий рівень – це мовна несвідомість: на мову не звертають уваги, вона не викликає жодних роздумів чи почуттів, знання мінімальні – тільки для базового спілкування. На початковому рівні є епізодична увага до мови, поверхові знання, байдужість або зневажливе ставлення – мову вважають другорядною дрібницею, може проявлятися антинормалізм і мовний нігілізм. Середній рівень характеризується більш упорядкованими, хоч і уривчастими знаннями, суб'єктивними оцінками, утилітаристським поглядом на мову як засіб спілкування; норм дотримуються зовнішньо, ставлення здебільшого споглядальне, без активної турботи; однак на середньому рівні вже зароджується уявлення про цінність мови. Високий рівень – це зріла, мовоцентрична свідомість: мова сприймається як найвища національна цінність і духовний скарб, знання глибокі й системні, норми опановані, для цього рівня характерні любов, гордість, патріотизм і активна мотивація плекати, захищати й удосконалювати мову, поєднана з терпимістю до інших мов і почуттям особистої відповідальності за долю рідної [16, с. 19–27]. Типологія рівнів мовної свідомості за П. Селігеєм може слугувати методологічною основою для аналізу еволюції цього явища в журналі «Пластун».

Аналіз досліджень і публікацій. Часопис «Пластун» був об'єктом вивчення в

історичних, бібліографічних, мовознавчих, журналістикознавчих студіях. С. Пап-Пугач у праці «Пластовий альманах. З нагоди п'ятдесятиріччя Українського Пласту на Закарпатті. 1921–1971» [12, с. 87–92] проаналізував цей журнал, виділивши три етапи його ідеологічного розвитку: 1) 1923–1926 рр. – доба «скавтського інтернаціоналізму», 2) 1928–1932 рр. – народовецького патріотизму, 3) 1932–1935 рр. – соборницького націоналізму. У перший період видання друкували трьома мовами (українською, чеською та угорською), головним редактором став прихильний до українства чех Й. Пешек, а видавцем – Головна управа скаутів Підкарпатської Русі, до якої входили представники різних національностей. Державне фінансування часопису зумовлювало необхідність його спрямування в руслі інтернаціоналізму, що не відповідало духові й завданням українського «Пласту» [12, с. 87–88]. У другий період журнал став одномовним, його друкували «панькевичівкою», хоча з 1928/29 р. почали з'являтися статті фонетичним правописом. У цей період редакція прагнула націоналізувати пластовий рух, що викликало спротив чехословацької влади: поліційні ревізії, конфіскація літератури й відкликання дозволів на проживання для емігрантів. 1932 р. було остаточно відмовлено виданню в допомозі й заборонено його поширення в школах [12, с. 89–90]. У третій період часопис використовував українську літературну мову з фонетичним правописом і «став на засаді, що закарпатці це частина 40-мільйонного українського народу» [12, с. 90]. У березні 1934 р. з метою уникнення тиску з боку влади в Ужгороді редакцію було перенесено до Севлюша (нині Виноградів). Останнє число часопису з'явилося у вересні 1935 р. [12, с. 90–92].

П. Чучка в статті «Пласт і українська мова на Закарпатті», текст якої був виголошений як доповідь на міжнародній науковій конференції в Ужгороді 1996 р. й надрукований у видавництві «Гражда» 2012 р. [20], зосередив увагу на ролі «Пласту» як чинника утвердження української літературної мови в регіоні, наголошуючи на послідовному запровадженні соборної норми в різних сферах життя організації – через активну термінологічну практику (зокрема пластову, спортивну й побутову лексику) й творчість українських письменників, які писали про «Пласт» і для «Пласту» й були «еталоном української літературної мови і мовлення, на який рівнялася тодішня пластова молодь Закарпаття» [20, с. 41]. П. Чучка зазначив, що в місцевих

пластових виданнях, зокрема й «Пластуні», «досить рано було запроваджено загальноукраїнський правопис на фонетичному принципі» – перші статті, у яких використана ця орфографічна система, були надруковані 1929 р., а перехід повністю на українську літературну мову з фонетичним правописом відбувся 1932 р. [20, с. 44]. Дослідник звернув також увагу на виховну роль публікацій із культури мовлення й дійшов висновку, що мовне виховання пластунів базувалося на засадах, що були окреслені в «Науці про рідномовні обов'язки» І. Огієнка [20, с. 44–45].

І. Добош у монографії «Історія української журналістики Закарпаття 20–30-х років ХХ ст.» [9] виділив сім типів українськомовних видань періоду між двома світовими війнами: суспільно-політичні; господарські, кооперативні, торгово-промислові; просвітні; педагогічні; літературно-художні; наукові; молодіжні й дитячі [9, с. 9–10]. Журнал «Пластун» автор навів в останній групі. За спостереженнями дослідника, спектр пластових видань на Закарпатті того періоду був дуже широкий: від одноднівок чи щомісячників, які виходили на правах рукопису чи були набрані на друкарській машинці («Гуцульський ранок», «Пластовий орган», «Табір», «Український пластун» та ін.) до «газет, виготовлених друкарським способом, як, наприклад, “Пластун”» [9, с. 11]. А. Ребрик також акцентує на тому, що «Пластун» – найбільш відоме, однак не єдине пластова видання того часу: тоді майже кожен пластовий курінь або осередок мав свій друкований орган [15].

Історико-бібліографічний опис журналу подав В. Габор у ґрунтовній монографії «Українські часописи Ужгорода (1867–1944)» [7, с. 268–274]. Дослідник умовно поділив видання на два періоди розвитку: багатомовний (1923–1926 рр.) й українськомовний (1928–1935 рр.). В. Габор уточнив хронологічні межі публікування журналу, окреслив змістове наповнення, рубрикацію. Дослідник зауважив, що обличчя часопису не було сталим, а постійно змінювалося, а також відзначив, що в 1934–1935 рр. журнал «ще активніше проводив національну лінію, виховував молодь у соборницькому дусі» [7, с. 272].

Ю. Бідзіля в статті «Закарпатська періодика й проблеми формування національно-інформаційної ідентичності місцевих українців» [2] навів журнал «Пластун» серед видань, що мали «першочерговий вплив на формування української ментальності серед закарпатців» [2, с. 171]. Однак, як твердить

учений, поява в 20–30-х роках ХХ ст. великої кількості періодичних видань «не викристалізувала до кінця національної самоідентичності серед закарпатських українців», а логічним завершенням цього процесу стало проголошення незалежності Карпатської України [2, с. 171].

Для ширшого кола дослідників оцифровані копії видання «Пластун» стали доступні завдяки публікації на вебсайті Електронного архіву українського визвольного руху [10].

Мета статті – на основі контент-аналізу часопису «Пластун» простежити динаміку висвітлення в ньому мовної проблематики й окреслити роль цього видання як чинника впливу на формування мовної свідомості закарпатської молоді.

Виклад основного матеріалу. Пластова організація від самого початку функціонування на Підкарпатті дбала про «здорове и доцільне виховання молодежи» для «обнови нації» («Пластун-Junák-Cserkész», 1923, № 1, с. 4; надалі в покликаннях на це видання його назву в дужках не вказуватимемо). У перші роки в часописі «Пластун-Junák-Cserkész» (з 1928 р. – «Пластун») питанням мови приділяли незначну увагу. На цьому етапі простежуємо ознаки формування мовної свідомості початкового рівня (за типологією П. Селігея). Промовистою з цього погляду є стаття М. Сірого «Виховуюче значіння пласту» в № 1–2 за 1924 р., у якій ідеться про виховну мету з погляду молоді, батьків, народу, суспільства; однак про мову не сказано нічого [18, с. 2]. В оцінці мови тогочасних пластових видань акцент робили на прагматичному аспекті – їх зрозумілості для юнацтва: «Отсими книжочками зробив автор дуже гарний дарунок нашим пластунам. Книжочки написані приступно и зрозуміло» (1923, № 4–5, с. 58).

Місцеву українську мову в часописі традиційно називали «руською»: «Щиро вітаємо сю першу ластівку пластоваї літератури на руськом язичі, недостаток якої одчувала дуже наша пластова молодіж» (1923, № 4–5, с. 58). Цікаво, що на початковому етапі слово «руський» уживали переважно в контекстах про Підкарпатську Русь, а «український» / «український» – про Галичину (1923, № 4–5, с. 58–59). Однак у подальших випусках часопису семантика цієї лексеми була розширена. Наприклад, послідовне вживання слова «руський» у значенні «український» і «русин» у значенні «українець» характерне для публікації про Т. Шевченка: «найславніший руський поет, Тарас Шевченко», «Він писав найкрасшій руській

п'єснѣ, в яких показав усему свѣтови чудову красу и силу нашоѣ мовы», «взывав всѣх русинѣв до любовы рѣдноѣ землѣ, рѣдноѣ мовы и до працѣ над народом» [1, с. 2].

Реакцією на публікацію М. Сірого про виховне значення «Пласту» стала стаття С. Черкасенка «Пласт а національне вихованя» [19]. У ній публіцист обґрунтовує думку про те, що формування гармонійної особистості неможливе без глибокого національного вкорінення, стверджуючи, що шлях до загальнолюдських цінностей лежить через любов до батьківщини. С. Черкасенко застерігає від виховання космополітичних «безбатченків» і наполягає на тому, що пластова педагогіка мусить готувати не мрійників, а борців за свій край, які здатні захистити його в час небезпеки. Ключовим інструментом такого виховання автор визначає занурення юнацтва в рідну стихію через вивчення історії, географії, літератури й фольклору. Письменник закликає черпати приклади для наслідування не в чужих культурах, а серед своїх національних героїв – від Б. Хмельницького й Т. Шевченка до карпатських опришків [19, с. 26]. Національно-патріотичному вихованню сприяли й поетичні твори С. Черкасенка, опубліковані в часописі, зокрема «Над все кохай своій Рѣдний Край» (1923, № 4–5, с. 51), «На Шевченківскѣ роковинѣ» (1924, № 3–4, с. 29) та ін.

Як ми вже зазначали, С. Пап-Пугач датував початок «доби народовецького патріотизму» в «Пластуні» 1928 р., коли видання стало одномовним (доба «скавтського інтернаціоналізму» завершилася 1926 р.). Однак у цей період у першій публікації, що стосується мови, також просували ідеї інтернаціоналізму: «Учѣться мѣжнародноѣ мовы Есперанто» [14]. Водночас «народовецький патріотизм» був характерний і для давніших публікацій [19; 1]. У часописі «Пластун» молодь переконували, що потрібно вивчати чужі мови, й пізніше: у № 5–6 за 1930 рік опублікували статтю Т. Масарика «Знання чужих мов», у якій він обґрунтував таку необхідність. З цього можемо зробити висновок про те, що С. Пап-Пугач у розмежуванні перших двох періодів журналу використав як ключовий не так змістовий, як формальний критерій (тримовність – одномовність видання).

1928 року у виданні продовжують послуговуватися «панькевичівкою», однак у рубриці «Листы до редакцїѣ» вперше вміщено допис В. Йосипчука (Медвіда) фонетичним правописом (1928, № 1–2, с. 26–28). Проте в тому самому номері допис із Пря-

шева був опублікований фактично з елементами «язичія» (1928, № 1–2, с. 14). Це свідчить про те, що й у цей період редакція не визначала мовне оформлення публікацій як пріоритетне. Тож не дивно, що часопис «Пластун» критикували за мову й правопис, про що дізнаємося із замітки «Легко критизовати – тяжко робити», автор якої *Ст. пл. Граб* серед іншого зауважив: «То, мовить, змѣст не для пластуна, а який язык, правопис, а ще кѣлько там ошибок языковых, правописных, а як не точно выходитъ» [17, с. 114].

Заклик до переходу від «скаутського інтернаціоналізму» до націоналізму чітко артикульований у статті Ю. Грома (псевдонім Ю. Шерегія [7, с. 272]) «Треба зѣбрати всѣ нашѣ силы!» в № 4–5 за 1929 р. [8], у якій автор писав про кризу «інтернаціонального» етапу розвитку закарпатського «Пласту», назвавши його «мертвою точкою». Автор закликає до націоналізації й модернізації «Пласту», акцентуючи на тому, що ці процеси вже відбулися в сусідніх народів. «Нашѣ обставины вымагають знаціоналізуваня нашого Пласту и я переконаний, що се бы пѣдняло его скоро и значно. Спитаєте як? *Розбудженем національноѣ свѣдомости й почутя у молодѣ, чим мы збогатили и доповнили бы програм пл. дѣяльности и культурною сторѣнкою, а се на Пѣдкарпатю конечно!*» – переконує Ю. Грім [8, с. 51].

У виданні також робили акцент на обов'язку старших пластунів дбати «про освѣдомленя молодших пластунѣв, як з боку національного, так и пластового» (1928, № 3, с. 38), на використанні української символіки – синьо-жовтого прапора (1929, № 7, с. 89). У № 6 за 1929 р. *Ромко К.* опублікував вірш «Своій край», у якому, серед іншого, йшлося й про пізнання мови свого народу:

Своій край пѣзнати мусиш:

Народ, мѣста, та села,

Исторію, мову, пѣсню

Усѣ народнѣ дѣла (1929, № 6, с. 84).

Демонстрацію того, як у «Пласті» кінця 20-х рр. ХХ ст. відбувалася переорієнтація до націєцентричності, простежуємо в статті пластового провідника М. Вайди «Пласт (скавт)» [5]. Автор вважав завданням «Пласту» прищеплювати селянам «почуте своєѣ національноѣ чести», щоб показати кожному селянинові й товаришеві, «хто вѣн, яких батькѣв син» [5, с. 10]. Знаково, що вже в наступному номері М. Вайда оприлюднив публікацію фонетичним правописом – «В десяту річницю освободженя Пѣдкарпаття» [3]: орфографічна система тексту

свідчить про переорієнтацію на загальноукраїнський культурний простір. Автор закликає дбати про виховання молоді, «щоби вмiли пошанувати свою рідну, милозвучну мову, свою пісню й віру та щоб стали гордощами своєї нації» [3, с. 18].

Публікації фонетичним правописом, поруч із основним – етимологічним, стали з'являтися в «Пластуні» дедалі частіше. До таких належить і переклад М. Велигорського твору «Буряни» Карла Евальда (1929–30, № 3–4, с. 35–39). Варто зауважити, що М. Велигорський один із перших публікував тексти фонетичним правописом і в часописі «Подкарпатська Русь» (див. [21, с. 320]). Хоч іще 1930 р. навіть у редакційних матеріалах цитати з листів, писаних фонетичним правописом, у «Пластуні» подавали з використанням авторської орфографічної системи, а редакційний текст – «панькевичівкою» (1930, № 7, с. 103).

З 1932 р. часопис повністю перейшов на фонетичний правопис. Зміна орфографічної системи цілком узгоджується з чіткішими ідеологічними акцентами: автори зауважують, що кожен український пластун є сином великого українського народу, і тому «мусить він добре знати не тільки географію, історію і сучасне положення українського народу, але мусить також звертати пильну увагу на всі прояви нашого національного життя на всіх землях, заселених Українцями» [13, с. 1]. У журналі акцентували на рідномовних обов'язках пластуни: «Кожний Пластун буде дбати про те, щоби його брати і сестри і кожда українська дитина все і всюди говорили по українськи та щоби училася на своїй рідній мові. Свою рідну мову буде ставити кождий Пластун все і всюди понад всі інші мови, на рідній землі буде говорити тільки рідною мовою і заохочувати до того своїх сестер і братів, знайомих і т. д. Пластун все і всюди розумно боронить свою рідну мову супроти чужих і своїм поступованням зуміє збудити в чужинців пошану до своїх прав і до своєї рідної мови» [13, с. 1–2].

А. Ворон, переймаючи редагування «Пластуна» 1934 року, зауважував, що спрямування видання буде незмінним, однак зміна стосуватиметься правопису: «Новиною буде лише форма правопису, бо уживатиму правопису фонетичного, уважаючи курйозним подавати лектуру для дітей іншою формою, як для їхніх батьків» [6, с. 2]. Редактор має на увазі те, що в той час «шкільним» правописом усе ще була «панькевичівка» [21, с. 319], а суспільно-політичні видання українського напрямку, такі як «Свобода», перейшли на фонетичний правопис.

В останній рік видання «Пластуна» було оприлюднено кілька публікацій з культури мовлення. Під криптонімом Ю. К. надруковано статтю «Пластун чистий в мові» [11], у заголовку якої – десятий пластовий закон, що, за словами автора, «забувається», оскільки «найціннішого людського скарбу, мови, не плекається в нас і занечищується її куколем» [11, с. 6], а серед пластуни і пластунок дуже мало таких, що бездоганно володіють українською мовою. Серед причин цього – те, що в підкарпатських школах, за словами автора, немає можливості навчитися «правильної літературної української мови», однак про вивчення її мають дбати самі пластуни – для цього автор пропонує при кожному курені заснувати «Гурток плекання рідної мови» [11, с. 6–7]. Окремо Ю. К. характеризує ситуацію з правописом: «Але найпоганіше стоїть в нас справа з правописом. Тут у нас прямо житейське море. Кождий пише собі властивою правописою, хоч маємо вже науковий і добрий академічний правопис. Правда, для його опановання треба трошки доложити своїх рук і голови» [11, с. 6].

Важливим свідченням формування й водночас чинником утвердження мовної свідомості високого рівня стала публікація М. Вайди «Пластуни й Рідна Мова», опублікована в № 4 за 1935 р. [4]. Автор визначив мову як ключовий елемент національної ідентичності: «Безперечною святою правдою є, що наша Рідна мова є українська мова, або, як по старому ще звуть, “руська” мова. Чому? За те, бо ми українці» [4, с. 1]. Публіцист чітко співвідносить місцеву літературномовну традицію із загальноукраїнською, наголошує на тягості культурних зв'язків українців по різні боки Карпат. М. Вайда також гостро порушив питання культури мовлення: констатуючи надмірну засміченість місцевих говорів іншомовними запозиченнями, він акцентує на необхідності дотримання єдиних літературних норм, – щоб мова «мала однакі правильні вирази для всього народу» [4, с. 2]. Автор наполягає, що в цьому напрямку повинні працювати пластуни: навчатися української літературної мови, спілкуватися всюди рідною мовою, намагатися поширити свою любов до рідної мови на «непластуни», адже «рідна мова се наш найдорожчий скарб, наша зброя, наша оборона, наша краса і наша гордість» [4, с. 2]. М. Вайда писав і інші статті, що мали впливати на формування й утвердження національної свідомості пластуни (пор. «Наш прапор, наша святість!» у № 6 за 1935 р.). Отже, припинення публіку-

вання журналу «Пластун» у 1935 р. припало на етап, коли у виданні було задекларовано настанови, що мали сприяти формуванню мовної свідомості високого рівня.

Висновки. Часопис «Пластун» став одночасно виразником наявного стану мовної свідомості й чинником її підвищення на індивідуальному й суспільному рівнях. Еволюція видання засвідчує поступовий перехід від прагматичного ставлення до рідного слова до усвідомлення його як інструменту націєтворення. Цей процес відбувався синхронно з ідеологічним розвитком пластової організації – від етапу «скавтського інтернаціоналізму» до утвердження націєцентричних позицій.

У перші роки видання в журналі простежено ознаки формування мовної свідомості переважно початкового й середнього рівнів. Мову в цей період розглядали крізь призму прагматики: головною вимогою до публікацій була їх комунікативна доступність, зрозумілість для юнацтва. Водночас програмові тексти С. Черкасенка закладали основу для сприйняття рідної мови як важливого чин-

ника у формуванні національно свідомої особистості.

У кінці 20-х – на початку 30-х рр. у часописі були посилені народовецькі настанови й заклики до «націоналізації» пластового руху. Поява перших текстів, надрукованих фонетичним правописом, за умов офіційного збереження етимологічної системи свідчила про переорієнтацію молоді на загальноукраїнський культурний простір. У цей час мова сприймається не просто як засіб комунікації, а як важливий атрибут національної належності.

На останньому етапі функціонування «Пластун» став інструментом утвердження мовної свідомості високого рівня. Статус української мови як найвищої національної цінності закріплювався завдяки повному переходу на фонетичну правописну систему, появі публікацій щодо культури мовлення й акценту на «рідномовних обов'язках» пластуна. Загалом часопис відіграв помітну роль у формуванні й поширенні національно-мовних настанов для пластового юнацтва в Підкарпатській Русі, сприяючи утвердженню української ідентичності в краї.

Література:

1. Б. Ф. Т. Шевченко. *Пластун. Junák. Cserkész.* 1926. № 1. С. 2.
2. Бідзіля Ю. М. Закарпатська періодика й проблеми формування національно-інформаційної ідентичності місцевих українців. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* 2013. 2 (30). С. 165–173. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/ec256cf2-bd15-4f61-b3d4-27463adb15a> (дата звернення: 22.11.2025).
3. Вайда М. В десяту річницю освободження Підкарпаття. *Пластун.* 1929. № 2. С. 17–19.
4. Вайда М. Пластуні й Рідна Мова. *Пластун.* 1935. № 4. С. 1–3.
5. Вайда М. Пласт (скавт). *Пластун.* 1929. № 1. С. 10–11.
6. Ворон А. Від редакції. *Пластун.* 1934. № 1. С. 1–2.
7. Габор В. Українські часописи Ужгорода (1867–1944): історико-бібліографічне дослідження. Львів, 2003. 564 с.
8. ГрѠм Ю. Треба зѠбрати всѠ нашѠ сили! *Пластун.* 1929. № 4–5. С. 49–54.
9. Добош І. Історія української журналістики Закарпаття 20–30-х років ХХ ст. Івано-Франківськ, 1995. 128 с.
10. Журнал пластової молоді для Підкарпатської Русі «Пластун». *Електронний архів українського визвольного руху.* URL: <https://avr.org.ua/?idUpCat=1047> (дата звернення: 22.11.2025).
11. К. Ю. «Пластун чистий в мові». *Пластун.* 1935. № 5. С. 6–7.
12. Пап-Пугач С. Пластовий альманах. 3 нагоди п'ятдесятиріччя Українського Пласту на Закарпатті. 1921–1971. Рим: Видання ЮГ, 1976.
13. Пласт і громадське життя. *Пластун.* 1932. № 3–5. С. 1–2.
14. Приблуда Г. УчѠться мѠжнародньоѠ мовы Есперанто. *Пластун.* 1928. № 1–2. С. 5–7.
15. Ребрик А. «Пласт» за Карпатами. *Локальна історія.* 09.04.2021. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/plast-za-karpatami/> (дата звернення: 05.12.2025).
16. Селгей П. Структура й типологія мовної свідомості. *Мовознавство.* 2009. № 5. С. 12–29.
17. Ст. пл. Граб. Легко критизувати – тяжко робити. *Пластун.* 1929. № 8. С. 114.
18. СѠрый М. ВыховуюѠе значѠня пласту. *Пластун. Junák. Cserkész.* 1924. № 1–2. С. 2.
19. Черкасенко С. Пласт а національне виховання. *Пластун. Junák. Cserkész.* 1924. № 3–4. С. 26–27.
20. Чучка П. Пласт і українська мова на Закарпатті. *Пласт на Закарпатті в минулому і сьогодні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 75-річчю Пласту на Закарпатті (Ужгород, 17 серпня 1996 року).* Ред. Андрій Ребрик. Ужгород: Гражда, 2012. С. 39–45.
21. Шаркань В. «МѠшати горох з капустою годѠ»: проблематика й прагматика правописних дискусій у журналі «Подкарпатська Русь». *Синopsis: текст, контекст, media.* 2025. Вип. 31, № 4. С. 318–326. DOI:10.28925/2311-259x.2025.4.7.

Дата надходження статті: 26.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025